

ΕΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

Ἡ ἀκόλουθη ἀνάλυση ἢ μάλλον παρουσίαση μιᾶς σύγχρονης ἐλληνικῆς αἰσθητικῆς πραγματείας δημοσιεύθηκε τὸ 1970 ἢ 1971 στὴν *Revista de filosofia* (Ἐπιθεώρηση Φιλοσοφίας) τοῦ Βουκουρεστίου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ σίγουρα τὴν καθιστᾷ σήμερα, καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἀρκούντως «ἐξωτική» γι' αὐτό, νομίζω ὅτι χρειαν ἔχει ἡ ἴδια κάποιας παρουσιάσεως ἢ μάλλον ἐξηγήσεως.

Ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου ἦταν τότε ἓνας νεαρός, φοιτητῆς ἀκόμη, ὁ ὁποῖος εἶχε γαλουχηθεῖ κυρίως μὲ τὴ ρουμανικὴ παιδεία. Ἡ πρώτη πληροφορία ἐλπίζω νὰ ἀρκεῖ γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἀτέλειες καὶ οἱ ἀφέλειες τοῦ ἄρθρου· ἡ δεύτερη, δεδομένου δὲ καὶ τοῦ κοινοῦ στὸ ὁποῖο ἀπηυθύνετο ἀρχικὰ τὸ κείμενο, ἐξηγεῖ γιὰ ποιὸν λόγο τὸ σύστημα ἀναφορᾶς στὸ ὁποῖο ἐπιχειρεῖται ἡ παρουσίαση τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου εἶναι κατὰ προτίμησιν ἡ ρουμανικὴ φιλοσοφικὴ παράδοση. Πέραν αὐτοῦ θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω λίγα ἀκόμη πράγματα, βιωματικοῦ χαρακτήρα, γιὰ τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, πὺ ἴσως πέρασαν καὶ στὶς σελίδες μου, μιὰ καί, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ortega y Gasset, «ἐγὼ εἶμαι ἐγὼ καὶ οἱ περιστάσεις μου».

Μοῦ εἶχε ἀναθέσει τὴ συγγραφὴ τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου ὁ ἀείμνηστος Ρουμάνος σοφὸς Constantin Noica, ἐν εἵδει προετοιμασίας γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου στὰ ρουμανικά, πὺ θὰ πραγματοποιοῦσα σὲ λίγα χρόνια (Βουκουρέστι, ἐκδόσεις Univers, 1974). Ὁ Noica ὑπῆρξε ἀστέρας πρώτου μεγέθους στὴν πλειάδα τῆς λαμπρῆς νέας γενιᾶς τοῦ Μεσοπολέμου στὴ χώρα του, ἀπὸ τὴν ὁποία, ἀργότερα, μεσουράνησαν σὲ ἄλλους γλωσσικο-πολιτισμικοὺς χώρους ἓνας Emil Cioran ἢ ἓνας Mircea Eliade. Ἀντίθετα ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο ὁμηλικούς καὶ φίλους του, ἐπέλεξε μετὰ τὸ 1944 νὰ παραμείνει στὴ χώρα καὶ νὰ συμμερισθεῖ τὶς τύχες τοῦ λαοῦ του, πὺ στὴ Γιάλτα εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἢ μάλλον τοῦ ξένου δυνάστη. Γνώρισε λοιπὸν τὰ κολαστήρια τοῦ κόκκινου φασισμού καὶ τὴν καθημερινὴ κόλαση πὺ ἦταν ἡ ζωὴ τοῦ καθενὸς καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἰδιαίτερα στὴν κομμουνιστικὴ Ρουμανία. Ἐπέζησε ὅμως καὶ σωματικὰ καὶ πνευματικὰ ἐπειδὴ ἔκανε δικό του μέχρις ἐσχάτων τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο ρητό: «Φιλοσοφία βίου κυβερνήτης». «Ἐλεύθερος» πιά, κατὰ τὴν τελευταία εἰκοσαετία τῆς ζωῆς του, ἐπιδόθηκε σὲ μία ἐνασχόληση πὺ ἀποτελοῦσε τὴν πὺ ὑψηλὴ καὶ εὐγενικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ρητοῦ αὐτοῦ: στὴν πολιτιστικὴ

«προπόνηση» (ὅπως τοῦ ἄρεσε νὰ λέει) ὀρισμένων φερέλπιδων νέων ποὺ ὁ νοῦς τους δὲν εἶχε ἐξ ὀλοκλήρου διαβρωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη «σοσιαλιστική» παιδεία. Τὸ ἔκανε μὲ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ μὲ γερμανικά, ὡς ἀπαραίτητα σύνεργα γιὰ τὴν πρόσβαση στὶς αὐθεντικὲς πηγὲς τῆς γνώσεως, μὲ Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη, Κὰντ καὶ Ἑγέλο, τὸ ἔκανε κυρίως μὲ ἀγάπη, μὲ πολλὴν ἀγάπη: μὲ «φιλία» καὶ φιλο-σοφία.

Οἱ καρποὶ τῆς «Σχολῆς Noica» ἀρχίζουν ἤδη νὰ φαίνονται καὶ θὰ φαίνονται ὅλο καὶ περισσότερο στὴν πατρίδα του ποὺ ὁδεύει σήμερα στὸν ἐπώδυνο δρόμο γιὰ τὴν ἐλευθερία, καθ' ὅτι καὶ ὄνομα ἔχουν ἀποκτήσει καὶ ὑπόσταση. Οἱ καρποὶ αὐτοὶ λέγονται Andrei Plesu, θεωρητικὸς τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ νῦν ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ τῆς Ρουμανίας· Victor Ieronim Stoichita, τεχνοκριτικὸς ἐπίσης καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, ποὺ ἔνα ἀπὸ τὰ βιβλία του μεταφράσθηκε καὶ στὴν Ἑλλάδα (*Μανιερισμός καὶ τρέλλα. Ἡ περίπτωση Pontormo*, Ἀθήνα, Νεφέλη, 1982)· Sorin Vieru, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους λογικοὺς τῆς Ρουμανίας· Thomas Kleininger, μεταφραστὴς τοῦ Heidegger στὰ ρουμανικά· καὶ κυρίως *primus inter pares*, Gabriel Liiceanu, συγγραφέας μιᾶς βαρυσήμαντης πραγματείας περὶ τραγικοῦ «ὡς φαινομενολογίας τοῦ πέρατος καὶ τῆς ὑπερβάσεως», ἀπὸ τὶς γλαφυρότερες μελέτες ποὺ ἔχουν γραφεῖ διεθνῶς γύρω ἀπὸ τὸ ἐν λόγω θέμα. (Ἐπισημαίνω ἀκόμη ὅτι μὲ τοὺς τρεῖς τελευταίους, καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους, σήμερα ἡ φιλοσοφία κατέβηκε στοὺς δρόμους καὶ τὶς πλατεῖες τοῦ Βουκουρεστίου καὶ μετέχει στοὺς ἀγῶνες γιὰ οὐσιαστικὸ ἐκδημοκρατισμὸ τῆς Ρουμανίας).

Ὁ γράφων ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς νέους (δυστυχῶς ὅμως ὄχι ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιμελεῖς) ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἄτυπη τούτη σχολή. Ὁ Noica μὲ προέτρεψε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσω τὸ σχολιασμὸ καὶ κατόπιν τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου ποὺ πραγματεύεται τὸ ἀκόλουθο ἄρθρο, γιὰ διάφορους λόγους. Πρῶτον ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἔτρεφε βαθιὰ καὶ θερμὴ συμπάθεια γιὰ τὴν νέα Ἑλλάδα, καθ' ὅτι εἶχε μάλιστα καὶ ἑλληνικὲς ρίζες. Δεύτερον γιὰτὶ εἶχα τὸ προνόμιο νὰ γνωρίζω τὴν νέα ἑλληνικὴ (ποὺ εἶναι μητρικὴ μου γλῶσσα). Τρίτον καὶ κυριότερον, σύμφωνα μὲ τὸ «πρόγραμμά» του, τὸ ὁποῖο μεριμνοῦσε νὰ τὸ προσαρμόσει στὴν προσωπικότητα καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐκάστοτε μαθητοῦ, ἐπειδὴ τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ θὰ «διόρθωνε» καὶ θὰ ἀναπλήρωνε τὰ κενὰ τῆς ὥς τότε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ φιλολογικῆς παιδείας μου.

Κατὰ πόσον ἐπέτυχε τὸ «παιδευτικὸ» ἐγχείρημα τοῦ Noica στὴν περίπτωσή μου, θὰ τὸ κρίνει ὁ ἀναγνώστης ποὺ θὰ ἔχει τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ἐπιείκεια νὰ διαβάσει τὸ ἀκόλουθο κείμενο. Τὸ ἀντιγράφω ἐν συνεχείᾳ χωρὶς ἄλλη παρέμβαση ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη —καὶ μοιραία— ἐκείνη ποὺ προϋποθέτει ἡ διαδικασία μεταγλωττισμοῦ. (Προσπαθῶ μάλιστα —

πρὸς χάριν τῆς «ἱστορικῆς» αὐθεντικότητας— νὰ διατηρήσω ἀκόμη καὶ τὸ κάπως στομφῶδες ὕφος του).

Ὁ καθηγητὴς Εὐάγγελος Ἰ. Μουτσόπουλος, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ποὺ σὲ ἡλικία μόλις 41 ἐτῶν εἶναι συγγραφέας ἐντυπωσιακοῦ ἀριθμοῦ ἐργασιῶν σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας (μὲ ἔκδηλες ὅμως προτιμήσεις γιὰ τὴν αἰσθητική), δικαίως θεωρεῖται ὡς μία ἀπὸ τὶς πλέον ἐξέχουσες μορφές τῆς σημερινῆς πολιτιστικῆς ζωῆς στὴν Ἑλλάδα.

Μεταξὺ τῶν τελευταίων βιβλίων του εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ τιτλοφορεῖται *Αἱ αἰσθητικαὶ κατηγορίαι. Εἰσαγωγή εἰς μίαν ἀξιολογίαν τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου* (Ἀθῆναι, 1970), μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε στὴν ἀκόλουθη παρουσίαση.

Εἶχαμε τὴν εὐχάριστη ἐκπληξὴ νὰ βροῦμε στὶς σελίδες του τὴν ἔκφραση ἑνὸς πανεπιστημιακοῦ πνεύματος μὲ τὴν ἀνώτερη σημασία τῆς λέξεως, δηλαδὴ μία διόλου ἐπιδεικτικὴ πολυμάθεια ποὺ συμβαδίζει μὲ τὴν διόλου ἐπιδεδειγμένη πρωτοτυπία, γλαφυρότητα καὶ ἀποφασιστικότητα στὴν ὀριοθέτηση τοῦ ἀντικειμένου, δίπλα στὴ λεπτὴ αἴσθηση τῆς ἀποχρώσεως ποὺ δὲν τὸν ἐγκαταλείπει ποτέ, κοντολογίς μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀρετὲς ποὺ στὸν ρουμανικὸ πολιτισμικὸ χῶρο εἶχαμε συνηθίσει νὰ συναντοῦμε μόνο στὸν Tudor Vianu*.

Πρὶν προχωρήσουμε σὲ κάθε ἄλλου εἶδους ιδέες, θὰ ἦταν ἴσως χρησιμο νὰ ἀναρωτηθοῦμε πόσο ἐπίκαιρο μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα ἔργο πάνω σὲ τοῦτο τὸ θέμα, μὲ ἄλλα λόγια τί σημασία ἔχει σήμερα, γιὰ μᾶς, ἡ προβληματικὴ τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν;

Ὁ Croce ἀκόμη, σὲ μία πολεμικὴ τοποθέτηση ἀπέναντι στὴ θεωρία τῆς Einfuhlung, θεωροῦσε τὶς κατηγορίες ὡς «ψευδο-αἰσθητικὲς» ἔννοιες καὶ τὶς ἐκτόπιζε στὴ σφαῖρα τῆς ψυχολογίας (βλ. *Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*, Bari, Laterza e figli, 1965, κεφ. XII). Ἀπὸ ἄλλη ιδεολογικὴ σκοπιά, ὁ σύγχρονος δομισμὸς (ἢ στρουκτουραλι-

* Ὁ Tudor Vianu (1897-1965) εἶναι «πατέρας» καὶ θεμελιωτὴς τῆς φιλοσοφικῆς αἰσθητικῆς, μὲ τὴ νεώτερη σημασία τῆς λέξεως, στὴ Ρουμανία. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου, ὑπῆρξε ὁ maître à penser γιὰ ἀρκετὲς γενιὲς Ρουμάνων διανοουμένων καί, μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποὺ καλλιέργησε στοὺς μαθητές του, καὶ γιὰ μεταγενέστερους, ποὺ δὲν γνώρισαν τὴ ζωντανὴ παρουσία του. Ἡ μνημειώδης Αἰσθητικὴ του δημοσιεύθηκε μεταξὺ 1934 (α' τόμος) καὶ 1936 (β' τόμος) καὶ παραμένει μέχρι σήμερα ἓνα ἀπαραίτητο ἔργο ἀναφορᾶς γιὰ ὁποιονδήποτε ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐν λόγω γνωστικὸ ἀντικείμενο στὴ Ρουμανία. Ὁ Vianu συνεισέφερε ἀποφασιστικὰ στὴ θεμελίωση καὶ τὴν ἀνάπτυξη καὶ ἄλλων ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν, στὴ χώρα του, ὅπως εἶναι ἡ συγκριτικὴ λογοτεχνία, ἡ ὑφολογία κ.λπ.

σμός) υίοθετεῖ ἐπίσης αὐτὴ τὴν ἄρνηση ὑπὸ τὴν πιὸ ἀκραία μορφή της, δηλαδή τὸ θέμα τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν ἀποσιωπᾶται ἐξ ὁλοκλήρου. Τὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς ἀρνήσεως ἀξίζει νὰ ἐξετασθεῖ ἀναλυτικότερα.

Ἀφ' ἐνὸς μὲν σὲ μία καὶ τὴν αὐτὴ αἰσθητικὴ κατηγορία μετέχουν ἀπὸ ἔργα τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σὲ τέχνες διαφορετικές, ἕως καὶ φαινόμενα φυσικά, ἠθικά κ.ο.κ. Ἔτσι, ἡ ἔρευνα στὸν τομέα αὐτὸ ὀφείλει νὰ διεξαχθεῖ μὲ μία συνθετικὴ προοπτικὴ, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς *φιλοσοφικῆς αἰσθητικῆς*. Ἀφ' ἐτέρου δέ, ἡ χαρακτηριστικὴ στάση τοῦ «ὀρθόδοξου» δομισμού εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς προσανατολισμὸς τοῦ πρὸς τὴ διάσταση τοῦ ἐνυπάρχοντος («immanence», «immanentisme»), πράγμα ποὺ προϋποθέτει μιὰν ὀπτικὴ γωνία πρόδηλα ἀναλυτικὴ. Τούτῃ ἡ στάση ἔχει ὡς ἐπακόλουθο ὄχι μόνο τὴν παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῆς Τέχνης ἐν γένει, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὴν ἄρνηση τῶν συνθέσεων στὸ ἐπίπεδο μιᾶς συγκεκριμένης τέχνης (πραγματεῖες ὅπως ἡ *Theory of Literature* τῶν Wellek καὶ Warren ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις). Ἡ μὲν φιλοσοφικὴ προσέγγιση πρέπει νὰ εἶναι *ἐπαγωγικὴ* (deductive) καὶ *ἐρμηνευτικὴ*, ἡ δὲ δομικὴ εἶναι *ἀναγωγικὴ* (inductive) καὶ *περιγραφικὴ* (κι αὐτὸ, προφανῶς ἀποτελεῖ θετικιστικὸ ὑπόλειμμα). Οἱ μόνες εὐρύτερες σφαῖρες ποὺ προσεγγίζει ὁ δομισμὸς —λόγω τῆς συγγενείας του μὲ τὴν παλιὰ Ρητορικὴ— εἶναι ἐκεῖνες τῶν γενῶν καὶ τῶν εἰδῶν, δηλαδή τῶν ἱστορικὰ διαμορφωμένων καὶ καθορισμένων ἐκείνων μορφῶν ὑπὸ τις ὁποῖες οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες ὑλοποιοῦνται ἐν μέρει καὶ ἀτελῶς. Τὰ τρωτὰ σημεῖα μιᾶς τέτοιας στάσεως φαίνονται πολὺ καθαρὰ σὲ ἓνα ἔργο σὰν τὴν *Introduction à la littérature fantastique* (Παρίσι, Seuil, 1970) τοῦ Tzventa Todorov ὅπου ὁ συγγραφέας, μεταβάλλοντας τὴν κατηγορία τοῦ φανταστικοῦ σὲ γένος τῆς λογοτεχνίας, ὀδηγεῖται ὄχι μόνο στὸν ὑπερβολικὸ περιορισμὸ τῆς σφαίρας του, ἀλλὰ ἐπίσης στὴν καταδίκη του (ὡς γένους) σὲ ἐξαφάνιση.

Ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀδιεξόδου αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ ἐπισημαίνει τὸν ἐπικαιρὸ καὶ ἀναγκαῖο χαρακτήρα τοῦ προβληματισμοῦ γύρω ἀπὸ τις αἰσθητικὲς κατηγορίες καὶ κατ' ἐπέκτασιν γύρω ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ αἰσθητικὴ. Προσωπικά, θεωροῦμε ὅτι μία λύση ἐν προκειμένῳ θὰ μπορούσε νὰ ἐντοπισθεῖ στὸ σημεῖο συγκλίσεως μεταξὺ τῆς δομικῆς καὶ τῆς σημειολογικῆς προοπτικῆς. Συγκεκριμένα, νομίζουμε ὅτι ἡ ἐξέταση τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν εἶναι θεμιτὴ, ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, στὸ πλαίσιο τῆς *πραγματικῆς* («pragmatics»· βλ. Σωτήρη Δημητρίου: *Λεξικὸ ὄρων (2): Ἐπικοινωνίας καὶ σημειωτικῆς ἀνάλυσης*, Ἀθήνα, ἐκδόσεις Καστανιώτη 1980), ποὺ σημαίνει τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ σημεῖο καὶ τοὺς χρήστες του, δηλαδή ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν χῶρο τῆς ἐρμηνείας.

Χωρὶς νὰ θέτει τὸ πρόβλημα ἀκριβῶς στοὺς ἴδιους ὅρους, ὥστόσο τὸ

βιβλίο του κ. Μουτσόπουλου φαίνεται να προσανατολίζεται σε μία κατεύθυνση ανάλογη.

Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς θεμελιώνεται ἡ ἔρευνά του ἀπὸ τὶς πρῶτες ἤδη παραγράφους; «Ἐάν, ἀπὸ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως, ὡς ἀντικείμενον θεωρήσωμεν πᾶν ὅ,τι διὰ τὴν συνείδησιν ἀποτελεῖ ἐξωτερικὸν ἢ καὶ ἐσωτερικὸν στόχον ἀναφορᾶς, συνεπῶς δὲ καὶ βιωματικῆς ἐμπειρίας· ἐάν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἰδεῶν, ὡς αἰσθητικὸν ἀντικείμενον ὀρίσωμεν ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον, συναντώμενον ἐν τῇ φύσει ἢ ἐν τῇ τέχνῃ ἢ καὶ αὐτόχρημα δημιουργούμενον, δι' ἐκπηδήσεως ἐκ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ καλλιτέχνου, δύναται, μέσῳ τῶν αἰσθητῶν αὐτοῦ χαρακτήρων, νὰ προκαλέσῃ τὴν ἰδιότυπον ἐκείνην ἐμπειρίαν τὴν συνισταμένην εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως βίωσιν, δι' ἀνταποκρίσεώς της πρὸς μίαν δομικὴν καὶ μορφικὴν ὀργάνωσιν, ἐντόνου τινὸς συναισθήματος ἱκανοποιήσεως καὶ εὐφροσύνης· καὶ ἐάν δεχθῶμεν ὅτι τὸ τοιοῦτον αἰσθητικὸν ἀντικείμενον, πέρα μιᾶς ἀσαφοῦς θυμικῆς ἐκτιμήσεως, εἶναι προσέτι ἐπιδεκτικὸν μιᾶς ἐλλόγου διαθέσεως πρὸς ἀπόδοσιν εἰς αὐτὸ μιᾶς συγκεκριμένης διὰ τὴν ὑπαρξιν σημασίας, ἥτοι μιᾶς ἀξίας ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ ἐξαντικειμενίζεται ἡ συνειδησιακὴ προθετικότης, τότε εἶναι προφανὲς ὅτι καθίσταται δυνατὴ ἡ συγκρότησις ὁλοκλήρου ἀξιολογίας τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου, ἥτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἑνὸς συστήματος ἀξιῶν δι' ὧν ἡ συνείδησις νὰ εἶναι εἰς θέσιν πληρέστερον νὰ θεμελιώσῃ τὰ παντοῖα αἰσθητικὰ ἀντικείμενα ὡς τοιαῦτα, ἐν ταῦτῳ δὲ καὶ ἑαυτὴν ὡς συνείδησιν αἰσθητικὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μιᾶς εἰς δεῦτερον βαθμὸν λειτουργούσης φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τοῦ συστήματος τούτου. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, τὰ μέσα δι' ὧν προσδιορίζεται ἡ ἰδιαιτέρα φύσις ἑνὸς αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου εἶναι αἱ αἰσθητικαὶ κατηγορίαι λαμβανόμεναι εἰς μὲν τὴν πρώτην ὡς ἀξίαι καθαραί, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὡς νοητικαὶ σχέσεις ἀναφερόμενοι εἰς ἐκεῖνο» (σσ. 7-8). Ἀντιγράψαμε τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ χωρίο διότι βρίσκουμε ἐδῶ νὰ συνοψίζεται ὃχι μόνον ἡ ἀντίληψις τοῦ καθηγητοῦ Μουτσόπουλου περὶ αἰσθητικῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη θεωρητικὴ βάση στὴν ὁποία στηρίζεται ἡ ἐν λόγῳ ἀντίληψις. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὸν ἀπόλυτα *πρωταρχικὸ ρόλο ποὺ ἀπονέμεται στὴν ἐρμηνεία*, γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅπως θὰ λέγαμε ἐμεῖς, οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίαι διαμορφώνονται στὸ ἐπίπεδο τῆς πραγματιστικῆς τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου. Γιὰ τὸν κ. Μουτσόπουλο τὸ ἀντικείμενο ἀποτελεῖ ἕναν στόχο ἀναφορᾶς γιὰ τὴ συνείδηση· ἡ δὲ ἀναφορὰ αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ καὶ ὡς βίωμα, ὡς ἐμπειρία. Τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς κλάσεως τῶν αἰσθητικῶν ἀντικειμένων εἶναι ἡ ἱκανότητά τους νὰ προκαλέσουν ἕνα συγκεκριμένο εἶδος *συγκινήσεως*. Ἡ ἀξία ἀποτελεῖ μίαν συγκεκριμένη σημασία γιὰ τὴ συνείδηση, στὴν ὁποία «ἐξαντικειμενίζεται» ἡ *συνειδησιακὴ*

προθετικότητα και πού αποδίδεται στο αντικείμενο από κάποια «ἐλλογη διάθεση» τῆς ἴδιας συνειδήσεως. Ἐν συνεχείᾳ διαπιστώνουμε ὅμως ὅτι ἡ ἐρμηνευτικὴ πράξις ἀποδόσεως κάποιας ἀξίας δὲν παραμένει οὐδέτερη ἀπέναντι στοῦ καθαυτοῦ αντικείμενου· διαμέσου ἑνὸς συστήματος ἀξιῶν (τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν) ἡ συνείδηση θεμελιώνει τὰ αἰσθητικὰ ἀντικείμενα σὰν τέτοια, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο, παράλληλα, θεμελιώνει καὶ τὸν ἑαυτοῦ της ὡς αἰσθητικὴ συνείδηση. (Παρατηροῦμε παρεμπιπτόντως ὅτι καὶ στὴ συνείδηση ἀποδίδεται τὸ καθεστῶς τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου).

Ἄς δοῦμε τώρα ποιά εἶναι τὰ ἐπακόλουθα τῆς θεωρητικῆς αὐτῆς τοποθετήσεως στοῦ σύνολο τοῦ ἔργου. Δεδομένων τοῦ καθεστῶτος καὶ τῆς γενέσεως τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν, ὡς ἀξιῶν, ὅπως διατυπώνονται στοῦ προηγούμενου παράθεμα, τουλάχιστον γιὰ ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτὲς μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε —μὲ τὰ λόγια τοῦ Tudor Vianu— ὅτι «ὅποιαδήποτε ἀπὸ τὶς ἔννοιες αὐτὲς κινητοποιεῖ ἀναπαραστάσεις μεταφυσικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως» (*Estetica* —«Αἰσθητική»—, Βουκουρέστι, Editura pentru literatură, 1968, 373 σσ.). Ὅτι ὁ παραλληλισμός μας δὲν εἶναι αὐθαίρετος μᾶς τὸ ἀποδεικνύει ὁ ἴδιος ὁ Ἑλλήν θεωρητικός, ὅταν διακρίνει ἀνάμεσα στὶς «προσδιοριστικὲς κατηγορίες» τὴν κλάση τῶν τυπολογικῶν ἢ ἠθικο-αισθητικῶν (βλ. § 23, σσ. 55 κ.ἐξ.). Στὴν ἴδια σειρὰ ιδεῶν μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε καὶ ἄλλες διατυπώσεις τοῦ συγγραφέως. Ἔτσι, γιὰ τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, «Ἀρνητικότης καὶ ὑπερβατικότης ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω σημασίαν ἀποκαλύπτονται οἱ κυριώτεροι τῶν χαρακτήρων τοῦ ὑψηλοῦ, συναντῶντες τὴν ιδιότυπον αὐτοῦ ὑπερθετικότητα ἢ ὁποία συντελεῖ εἰς μίαν μυστικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν αἰσθητικῶν συνειδήσεων πρὸς τὸ κοσμικὸν θαῦμα» (σ. 32). Παρόμοιοι ἰσχυρισμοὶ μᾶς θυμίζουν τὴν ιδέα τοῦ Vianu ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ὑψηλοῦ, μὲ τὴ νεώτερη σημασία του, ἐμφανίζεται παράλληλα μὲ τὴ γέννηση τῶν ἀντιλήψεων περὶ ἀπείρου, καθὼς τὸ αἶσθημα τοῦ ὑψηλοῦ «ἀντήχησε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ψυχὴ τῶν ἀστρονόμων φιλοσόφων τῆς Ἀναγεννήσεως... ἐνῶ αὐτοὶ περιεργάζοντο τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ ξάστερου οὐρανοῦ γιὰ τὴν ὁποία, χαρακτηριστικά, ὁ Immanuel Kant δὲν ἔβρισκε ἄλλο ἀνάλογο παρὰ μόνο τὸν ἠθικὸ νόμο πού βρίσκεται στὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως» (ἐνθ' ἂν., σσ. 372-373).

Ἐδῶ πρέπει ὅμως νὰ σταματήσει ὁ παραλληλισμός μας μεταξὺ τῶν δύο συγγραφέων.

Γιὰ τὸν Vianu, οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες εἶναι ἀπλὲς «παραλλαγές» ἢ «τροποποιήσεις τοῦ ὠραίου». Ἡ γένεση, λ.χ., τῆς κατηγορίας τοῦ ὑψηλοῦ, ὅπως περιεγράφη προηγουμένως, μᾶς φέρνει στοῦ νοῦ τὴν ιδέα τοῦ φυσικοῦ ὠραίου, καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ μόνον ἀρκεῖ γιὰ νὰ τὴν καταστήσει ὑποπτη. Διότι, γιὰ τὸν Ρουμάνο αἰσθητικὸ, «ἡ αἰσθητικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ

καλλιτεχνικοῦ ὠραίου» (ἐνθ. ἀν., σ. 9) καὶ «μεταξὺ τῆς ὁμορφιάς τῆς Τέχνης καὶ ἐκείνης τῆς φύσεως ὑπάρχει πλήρῃ ἑτερογένεια (αὐτόθι). Ἐξ ἄλλου, ὁ Vianu τοποθετεῖ τὶς μεταφυσικὲς καὶ ἠθικὲς ἀναπαραστάσεις τὶς ὁποῖες χειρίζονται οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες, στὴ ζώνη τοῦ ἑτερόνομου περιεχομένου τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου. Κατὰ συνέπεια, ὁ συγγραφέας διερωτᾶται ἐὰν «μία σύγχρονη πραγματεία περὶ αἰσθητικῆς ὀφείλει πλέον νὰ ἀσχολεῖται μὲ αὐτές, ἐκτὸς πάλι ἂν εἶναι μόνο γιὰ νὰ τὶς ἐκτοπίσει ἀπὸ τὴν παλιὰ προνομιοῦχο θέση ποὺ κατεῖχαν στὴν ἐποχὴ τοῦ ἰδεαλισμοῦ» (ἐνθ' ἀν., σ. 366).

Στὸν Εὐ. Μουτσόπουλο οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ἀξίες ποὺ διαμορφώνονται στὸ πεδίο τῆς ἐρμηνείας τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου καὶ ποὺ συγκροτοῦν ἓνα σύστημα, ἐνῶ ὁ ἀντικειμενικὸς καὶ πανταχοῦ παρὼν χαρακτήρας τους ἔπεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν ἐξ ἴσου σὲ ἓνα φυσικό, ἓνα καλλιτεχνικὸ ἢ ἓνα συνειδησιακὸ ἀντικείμενο, τὰ ὁποῖα σὲ ὁρισμένες συνθῆκες, θεωροῦνται ὡς αἰσθητικὰ ἀντικείμενα. Γιὰ τὴν κάθε κατηγορία, καὶ κυρίως γιὰ τὸ ὠραῖο (βλ. § 6-7, σσ. 19-23), ὁ συγγραφέας δὲν λησμονεῖ νὰ ἐπισημάνει ὅτι ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς Τέχνης, ὅτι ὑπάρχει ἐπίσης στὴ φύση, στὰ προϊόντα τῆς τεχνικῆς κ.λπ. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἠθικὴ χροιά ποὺ κατέχουν ὁρισμένες κατηγορίες δὲν τὶς ἀποβάλλει ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ ἔργου τέχνης, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ κ. Μουτσόπουλος θεωρεῖ, μαζὶ μὲ τὸν M. de Wulf, ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀποκτᾶ στὴν Τέχνη αἰσθητικὴ ἀξία (βλ. § 23, σημ. 1). Τέλος, ὅλες οἱ κατηγορίες ἔχουν τὴν ἴδια ἀπολύτως σπουδαιότητα: δὲν μποροῦμε ἐπ' οὐδενὶ νὰ τὶς ἱεραρχήσουμε καὶ ἐπομένως οὔτε νὰ τὶς ὑπαγάγουμε στὸ ὠραῖο, ὡς «παραλλαγές» του. Γιὰ ὅλους τοὺς ὡς ἄνω λόγους, ἡ προβληματικὴ τῶν κατηγοριῶν ἀποτελεῖ, γιὰ τὸν Ἑλληνα συγγραφέα, ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα καὶ τὰ πλέον θεμιτὰ θέματα ἔρευνας γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ αἰσθητικὴ.

Ἡ βαρυσήμαντη θέση ποὺ κατέχει ἡ ἐρμηνεία στὴν οἰκονομία τοῦ αἰσθητικοῦ συστήματος τοῦ καθηγητοῦ Μουτσόπουλου διαφαίνεται καὶ σὲ ἄλλο ἐπίπεδο. Εἶδαμε ὅτι γιὰ τὸν συγγραφέα τὸ ἀντικείμενο δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς συνειδήσεως· ὅτι ἐνδέχεται νὰ βρίσκεται καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς συνειδήσεως· καὶ τέλος ὅτι ἡ ἴδια ἡ συνείδηση, μὲ τὴν ιδιότητα τῆς αἰσθητικῆς συνειδήσεως, ἀποτελεῖ αἰσθητικὸ ἀντικείμενο (θεμελιωμένο, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα, μέσω τοῦ ἀξιολογικοῦ συστήματος τῶν κατηγοριῶν). Οἱ ὡς ἄνω προϋποθέσεις ἀρκοῦν γιὰ νὰ ἐπαγάγουμε ἀπὸ αὐτὲς τὴν κατ' ἀρχὴν ταύτιση τῆς δημιουργίας μὲ τὴν πράξη τῆς λήψεως τοῦ καλλιτεχνικοῦ μηνύματος. Πράγματι, ἀναφερόμενος σὲ μία συγκεκριμένη μορφὴ τῆς πράξεως αὐτῆς, ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ μουσικὸς ἐκτελεστής, χειροκροτούμενος ὑπὸ τοῦ κοινοῦ διὰ δεξιολογίαν

καὶ ὑπερνίκησιν πολυαρίθμων τεχνικῶν δυσκολιῶν, εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς αὐτὸ ἢ ὁ συνθέτης τοῦ ἔργου. Παρεμβαλλόμενος μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραγόντων, ὁ ἐκτελεστής καθίσταται αὐτόχρημα δημιουργός» (σ. 95). Ἐὰν καὶ τὸ σκεπτικὸ τοῦ ἐν προκειμένῳ διαφέρει οὐσιαστικὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Croce (δεδομένου ὅτι ὁδηγεῖται στὸ προηγούμενο συμπέρασμα ἐξετάζοντας τὸν ἐπίπονο («ἐργώδη») χαρακτήρα τῆς δημιουργίας καὶ τὸ θέμα τῆς Τέχνης ὡς ἐργασίας), ὁ Εὐ. Μουτσόπουλος προσεγγίζει σὲ βαθμὸ αἰσθητὸ τὴν ἀνάλογη ταύτιση ποὺ ἐπιχειρεῖ ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος: «ἡ δραστηριότητα τῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ἐκτιμᾷ καὶ ἀναγνωρίζει τὸ ὥραϊο ταυτίζεται μὲ ἐκείνη ποὺ τὸ παράγει... Ἡ δραστηριότητα κρίσεως ὀνομάζεται αἰσθητήριον («gusto») ἡ παραγωγικὴ δραστηριότητα ὀνομάζεται διάνοια («genio»): ἡ διάνοια καὶ τὸ αἰσθητήριον εἶναι οὐσιαστικὰ ταυτόσημα» (*Estetica*, κεφ. XVI). Ἡ ἐκτέλεση στὸν πρῶτο, τὸ αἰσθητήριον στὸν δεύτερο εἶναι καὶ τὰ δύο ὑποστάσεις τῆς τελικῆς φάσεως τῆς αἰσθητικῆς ἐπικοινωνίας, δηλαδὴ τῆς λήψεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ μηνύματος. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζουμε λήψη στὴ θεωρία τῆς ἐπικοινωνίας δὲν εἶναι, ἀπὸ ἀπόψεως τῆς γενικῆς θεωρίας τῶν σημείων ἢ σημειολογίας, παρὰ ἡ πραγματιστικὴ. Οἱ πρόσφατες ἐρευνες στὸν τομέα μιᾶς «αἰσθητικῆς τῆς ἀναγνώσεως» (Jauss καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Konstanz· J. M. Castellet), καθὼς καὶ οἱ παλιότερες τοῦ Μιχαὴλ Μπάχτιν, μοιάζουν νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἰδέα τῆς ταυτίσεως αὐτῆς.

Ἐὰν τὸ σύστημα τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θεμελιώνονται τὰ αἰσθητικὰ ἀντικείμενα παντὸς εἴδους διαμορφώνεται στὴ διαδικασία τῆς ἐρμηνείας, ἐὰν ἐπίσης τούτῃ ἡ ἐρμηνεία ἔχει κατὰ κυριολεξία δημιουργικὸν χαρακτήρα, τότε ἡ ἀνάγνωση δὲν διατρέχει ἄραγε τὸν κίνδυνο τῆς αὐθαιρεσίας, ἢ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τῆς ἀδυναμίας νὰ διακρίνουμε ἀνάμεσα σὲ δύο ἢ περισσότερες ἀναγνώσεις ποῖα εἶναι ἡ πιὸ σωστή;

Ὁ Εὐ. Μουτσόπουλος προλαμβάνει τὸν κίνδυνο αὐτὸν ἐπεξεργαζόμενος μιὰ θεωρία τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου, ποὺ ἐνυπάρχει στὸ ἔργο του, καὶ ποὺ στηρίζεται στὴ Φαινομενολογία τῆς αἰσθητικῆς ἐμπειρίας τοῦ Michel Dufrenne. Τὸ αἰσθητικὸ ἀντικείμενο καθορίζει ὁ ἰδιάζων τύπος ἐμπειρίας ποὺ προξενεῖ στὴ συνείδηση, δηλαδὴ μιὰ πράξη ἐρμηνευτικοῦ χαρακτήρα. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ δὲν ἀφήνεται ὁμῶς στὴν τύχη: τὸ ἀντικείμενο εἶναι αὐτὸ πού, διαμέσου ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων του, καθοδηγεῖ (ἂν ὄχι καὶ χειραγωγεῖ) τὴν ἐντροπία τῆς ἀναγνώσεως. Τὸ αἰσθητικὸ συναίσθημα προξενεῖται ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀντικειμένου, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχία, μεταξὺ συνειδήσεως καὶ τῆς «δομικῆς καὶ μορφικῆς ὁργανώσεως» (σ. 7) τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου. Εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ ὀνομάζαμε τὸ δομικὸ κριτήριον στὴν ἀξιολογία.

Ἐπικαλούμενος ὁμως, ἐν συνεχείᾳ, τὴν ἀντιστοιχία ἢ ἀνταπόκριση τῆς μορφῆς πρὸς ἓναν συγκεκριμένο σκοπό, ὁ Ἑλλήν φιλόσοφος προσθέτει στὸ πρῶτο κριτήριον καὶ ἓνα λειτουργικόν: «Ἡ παράλληλος ἐξέτασις μορφῶν λειτουργικῶν ὑπογραμμίζει καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῆς παρουσίας τοῦ ὡραίου ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ. Διὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς λόγους ἐν πτηνὸν καὶ ἐν ἀεροπλάνον ἐν πτήσει, εἰς ἰχθὺς καὶ ἐν ὑποβρύχιον ἐν καταδύσει, ἱκανοποιοῦν αἰσθητικῶς, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς σκοπιμότητος τῆς μορφῆς των, σκοπιμότητος λειτουργικῆς... Βεβαίως, ἡ σκοπιμότης δὲν ἀποτελεῖ αἰσθητικὸν χαρακτήρα ἐν γένει. Ἡ λειτουργικὴ ὁμως σκοπιμότης, ὡς καὶ τὸ ἐπίπεδον πληρώσεώς της ἀποτελοῦν ἐνδείξεις, περὶ τῆς ἐκφράσεως τῆς δομικῆς πραγματικότητος» (σσ. 22-23).

Τέλος, παρεμβαίνει ἐπίσης ἓνα κριτήριον τὸ ὁποῖον θὰ ὀνομάζαμε «προθεσιακόν» καὶ ποὺ συνίσταται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ αἰσθητικὴ συνείδηση, ἐκείνη ποὺ κρίνει καὶ ἐρμηνεύει, θεμελιώνεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀξία στὴν ὁποία στηρίζεται τὸ ἀντικείμενον ποὺ ὑπάγεται σὲ ἐρμηνεία. Στὸ σημεῖον αὐτό, ὁ συγγραφέας αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ διευκρινίσει τὴ θέση τοῦ προκειμένου νὰ κατοχυρώσει τὸν ἀνοικτὸν χαρακτήρα τῆς αἰσθητικῆς του. Ἡ ἔννοια τῆς προθετικότητος, ἐκτὸς τῆς συγκεκριμένης σημασίας της, ποὺ τῆς ἀποδίδει ἡ φαινομενολογία, ἐνδέχεται νὰ συνδυασθεῖ καὶ μὲ κάποιες παραδηλώσεις ἀπὸ τὸ χῶρον τῆς intentional fallacy («πλάνης τῆς προθετικότητος»), τὴν ὁποία δικαίως καὶ ὀρθῶς κατήγγειλε ἡ ἀμερικανικὴ «Νέα Κριτική», παραδηλώσεις ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁ κ. Μουτσόπουλος διαχωρίζει μὲ σαφήνεια τὴ θέση του. Ἔτσι, μιλώντας γιὰ τὴ «λανθάνουσα» καὶ τὴν «πραγματοποιουμένην» μορφή τοῦ ἔργου τέχνης, ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ὅτι ἡ πρώτη οὐδόλως πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἓνα εἶδος πλατωνικῆς ιδέας, παρ' ὅτι ἡ δεύτερη τείνει πρὸς αὐτήν, ἐν εἶδει ἀσυμπτώτου καμπύλης· τοῦναντίον ἡ δημιουργία συνίσταται στὴν ἀλληλεπίδραση τῶν δύο μορφῶν. Κατὰ συνέπεια, «πᾶν ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴν περὶ προθετικότητος τῆς δημιουργίας ἄποψιν εἶναι ὅτι ἡ ἐν λόγῳ προθετικότης, ὅπωςδήποτε ἀναμφισβήτητος, καθίσταται συνειδητὴ καθ' ὃ μέτρον ἡ δημιουργία χωρεῖ πρὸς ὁλοκλήρωσιν» (σ. 94). Ὁ Εὐ. Μουτσόπουλος παραμένει λοιπὸν πιστὸς σὲ μία ὀρθολογικὴ ἀντίληψη περὶ τέχνης καὶ κατὰ συνέπεια προσφεύγει στὴν ἔννοια τῆς προθετικότητος προκειμένου νὰ τονίσει τὸν ἐνσυνείδητο χαρακτήρα τῆς δημιουργικῆς πράξεως.

Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς σημασίας τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν —λ.χ. στὸν Croce ἢ στὸν Vianu— ἢ ἡ πλήρης ἀποποίηση τῆς προβληματικῆς αὐτῆς —ἀπὸ τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ στρουκτουραλισμοῦ— ἦταν, σὲ σημαντικό βαθμό, καὶ μιὰ ἀντίδραση στὴ δυσκαμψία ποὺ παρουσίαζαν συνήθως οἱ διάφοροι πίνακες τῶν κατηγοριῶν στίς αἰσθητικὰς τοῦ ἰδεαλισμοῦ.

Στή δυσκαμψία αυτή ανθίσταται και ο κ. Μουτσόπουλος, προβάλλοντας την ιδέα μιᾶς «φιλελεύθερης», ανοικτῆς αἰσθητικῆς. «Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀντιστοιχίας τῆς μοναδικότητος ἐνὸς αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν λεκτικῶν δυνατοτήτων προσδιορισμοῦ καὶ ἐρμηνείας αὐτοῦ, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι πᾶν ἐπίθετον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δηλωτικὸν μιᾶς αἰσθητικῆς κατηγορίας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη θὰ χαρακτηρίζῃ ἐν αἰσθητικὸν ἀντικείμενον» (σ. 10). Φυσικά, ἡ ἀκραία αὕτη λύση δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ διότι ἐνέχει τὸν κίνδυνο «ἐνὸς τελείου κατακερματισμοῦ τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριακῶν ἀποχρώσεων, συνεπαγομένου καὶ τὴν ἐπιθετοποίηση ἢ τοὶ τὴν ἀποκατηγοριοποίηση αὐτῶν» (σσ. 10-11). Ἡ διαλεκτικὴ λύση ποὺ προτείνει ὁ συγγραφέας συνίσταται ἀφ' ἐνὸς στὴ διάκριση τῶν σπουδαιότερων κατηγοριῶν (σπουδαιότητα σημαίνει ἐδῶ ἀπλῶς συχνότητα ἐμφανίσεώς τους, καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἐκτίμηση), ἀφ' ἑτέρου στὴν αὐστηρὴ διάκριση «μεταξὺ κατηγοριῶν γνησίως αἰσθητικῶν καὶ κατηγοριῶν ἀναισθητικῶν» (σ. 13). Ἡ φιλελεύθερη αἰσθητικὴ τοῦ προϋποθέτει ἐπίσης τὴν *παραίτηση ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα ἱεραρχήσεως*, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἀπόδοση κάποιας προνομιακῆς θέσεως σὲ μία ἀπὸ τὶς κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένου δὲ καὶ τοῦ ωραίου. Ἡ κάπως εἰδικὴ θέση ποὺ κατέχει αὐτὸ τὸ σύστημα τοῦ Εὐ. Μουτσόπουλου ἔγκειται ἀπλῶς καὶ μόνο στὸ ὅτι οἱ ὑπόλοιπες αἰσθητικὲς κατηγορίες προβάλλουν «ἐπὶ κατηγοριακοῦ βάθους ωραιότητος» (βλ. § 5, σσ. 18 κ.ἐξ.). Γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἐπιλέγει νὰ ἀπεικονίσῃ τὶς κατηγοριακὲς ἀξίες μὲ ἓνα κυκλικὸ σχῆμα (ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸν Et. Souriau). «Τὸ σχῆμα τοῦτο παρουσιάζει τὸ βασικὸν πλεονέκτημα ὅτι, παρὰ τὴν θεμελιακὴν αὐτοῦ ὀργάνωσιν, ἐπιδέχεται παντοίας διευρύνσεις, καὶ ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀνοικτὸν εἰς πᾶσαν νέαν κατηγορίαν, ὡς ἀκριβῶς εἶναι ἀνοικτὸν καὶ ἐσωτερικῶς, στερούμενον παντὸς ἐρμητικοῦ χωρίσματος» (σ. 100). Στὴν κατεύθυνση αὕτη, θὰ λέγαμε ὅτι στὴν ὁμάδα τῶν «εἰδολογικῶν» κατηγοριῶν, ποὺ ἀνήκει στὴν κλάση τῶν προσδιοριστικῶν, ὁμάδα ποὺ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως προέρχεται ἀπὸ λογοτεχνικὰ εἶδη (βλ. § 16, σσ. 41 κ.ἐξ.) ὅπωςδήποτε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνταχθεῖ καὶ ἡ *λογοτεχνικότητα* (μὲ τὸν ἀτυχῆ αὐτὸν ὄρο μεταφράζουμε τὴν ἔννοια «literaturnost», τὴν ὁποία ἐπεξεργάσθηκαν καὶ μελέτησαν οἱ Ρῶσοι «φορμαλιστές»).

Ἡ ἀνάλυσή μας ἀπεσκόπησε κυρίως στὸ νὰ καταστήσῃ πιὸ ἐμφανεῖς τὴν τοποθέτηση καὶ τὶς θεωρητικὲς ἐπιλογὲς στὶς ὁποῖες βασίζεται ἡ πραγματεία τοῦ κ. Μουτσόπουλου, καθὼς καὶ τὶς «ἐκλεκτικὲς συγγένειες» ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν τοποθέτηση αὕτη καὶ μία πιθανὴ σημειολογικὴ κατεύθυνση στὸ χῶρο τῆς αἰσθητικῆς. Δὲν σταθήκαμε ἐπὶ μακρὸν στὴν

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

ἀνάλυση τῶν ἐπὶ μέρους συγκεκριμένων κατηγοριῶν, καὶ βεβαίως δὲν ἐξαντλήσαμε τὸν πλοῦτο ἰδεῶν καὶ ἀποχρώσεων τοῦ βιβλίου. Ὑπάρχουν, φυσικά, πολλές ἄλλες δυνατὲς ἀναγνώσεις, καὶ ἴσως καλύτερα θεμελιωμένες ἀπὸ τὴ δική μας. Διαπιστώνουμε μὲ μελαγχολία τὴν ἀτέλεια τοῦ ἐγχειρήματος. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ θελήσαμε νὰ τονίσουμε εἶναι ὅτι μία ἐξέταση τοῦ «ἀκανθώδους» προβλήματος τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν θέτει ἐπὶ τάπητος τὶς βάσεις τῆς ἴδιας τῆς φιλοσοφικῆς αἰσθητικῆς καὶ ὅτι ὁ κ. Εὐ. Μουτσόπουλος ἐξεπλήρωσε λαμπρὰ τὸ περίπλοκο καθῆκον ποὺ ἐπωμίσθηκε.

Ἐὰν σὲ τοῦτο προσθέσουμε καὶ τὴ λιτή, τὴν ἀττική θὰ λέγαμε κομψότητα τῆς γραφῆς, θὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπαιτητική μὲν ἀλλὰ αὐθεντική ἀπόλαυση τοῦ πνεύματος.

Βίκτωρ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ
(Ἀθῆναι)

